

Yeni Türkiye

bu sayıda

104

hasan celâl güzel özel sayısı-III

bilim adamları, uzmanlar, akademisyenler
ve yazarlardan akademik makaleler

SAMİ SELÇUK / ENVER KONUKÇU / İ. EROL KOZAK /
SADETTİN ELİBOL / NURİ YÜCE / MESUT ŞEN /
GÜLDEN SAĞOL YÜKSEKKAYA / MUSTAFA ÖZKAN /
MARIANA BUDU / ZHAZİRA OTYZBAY / ZEKERYA
BATUR / HALİL ZİYA ÖZCAN / EBRU ÖZTÜRK / Y. EMRE
ALAKAYA / AHMET GÜL / HİCRET DİLAN DAŞDEMİR /
SEMA BAŞAR / MUSTAFA KAYA / RAŞİT KOÇ /
KEMALETTİN DENİZ / EFECAN KARAGÖL / MİTHAT
ATABAY / SALİM PİLAV / Z. UĞUR YIKAN / HACER
TEKERÇİOĞLU / EYÜP TUGAY BAHAR / SERDAR
ARHAN / AHMET ZEKİ GÜVEN / EMRULLAH BANAZ /
UĞUR ÖZBİLEN / RIDVAN DEMİRCİ / RAŞİT KOÇ / EROL
ÇIYDEM / SELAHATTİN KAYMAKCI / ADEM ORAKÇI /
YUSUF DOĞAN / ÖMER ÇİFTÇİ / KENAN BULUT /
FATMA ACUN / MİTHAT ATABAY / ŞULE NUR
ÇETİNKAYA / SABİT DUMAN / GALİP ALÇİTEPE /
ZEKERİYA BAŞARSLAN / YILDIRIM AKTAŞ

Kasasu'l-Enbiyâlarda Ayetlerin Tercüme Teknikleri I

Mariana Budu*

Eski Anadolu Türkçesi döneminde tercüme yoluyla yazılmış birçok Kasasu'l-Enbiyâ mevcuttur. Kasasu'l-Enbiyâ, Türk dilinin gelişimi açısından büyük önem arz etmektedir. Bundan dolayı Kasasu'l-Enbiyâ adlı eserler üzerinde birçok ses bilgisi, şekil bilgisi, menşe bilgisi, anlam bilgisi ve cümle bilgisi bakımından incelemeler yapılmıştır. Bunların yanı sıra Kasasu'l-Enbiyâlar incelendiğinde dil özellikleriyle birlikte uygulanan çeviri teknikleri de dikkat çekmektedir.

Orijinal metinleri Arapça veya Farsça olan Kasasu'l-Enbiyâların Türkçeye çevirilerinin hangi teknikle yapıldığını incelemek, eserlerin dil özellikleri incelemek kadar önem taşımaktadır. Bundan dolayı çalışmada Türk dilinde yazılmış Rabgûzî'nin, es-Salebî'nin ve en-Nisâbü'rî'nin Kasasu'l-Enbiyâlarındaki bazı kıssalarda geçen ayetlerin çeviri teknikleri incelenmeye çalışılacaktır.

Çalışmanın amacı, Türk dilinde yazılmış Kasasu'l-Enbiyâlarda ayetlerin tercüme tekniklerini tespit etmektir. Bunun için çalışmada şu hususlar göz önünde bulundurulmuştur:

- Mütercimler ayetleri tercüme ederken hangi yöntemleri izlemişlerdir?
- Dil ve anlatım özellikleri nelerdir?
- Anlatım bakımından okuyucuya nasıl bir izlenim bırakılmıştır?

• Tercüme esnasında seçilen Türkçe kelime hazinesi nasıldır ve seçilen bu Türkçe kelimelerin kökenine mi bakıldı, yoksa anlam bakımında uygunluk mu tercih edildi?

Kısacası, belirtilen hususlar ışığında Türk dilinde yazılmış Kasasu'l-Enbiyâlar da ayetlerin tercüme teknikleri incelenmeye çalışılacaktır.

A. Giriş

Arapça veya Farsçadan Türkçeye Kasasu'l-Enbiyâ tercüme girişimlerinin 14. yüzyılın başlarında başladığı bilinmektedir. Tercüme edilen Kasasu'l-Enbiyâlardan biri Harezmsahasında, 1310 yılında Nâsîrüddin bin Burhânüddin Rabgûzî'nin *Kasasu'l-Enbiyâ* adlı eseridir. Anadolu sahasında ise Aydınoğlu Mehmed Bey (?-1334) adına Ebû İshâk Ahmed bin Muhammed bin İbrâhim es-Salebî en-Nisâbü'rî'nin *Kitâbü'l-Arâ'isü'l-Mecalis fi Kasasu'l-Enbiyâ'sı* ve 15. yüzyılda Ebû İshâk İbrâhim bin el-Mansûr bin Halefî'l-Müzekkir en-Nisâbü'rî'nin *Kasasu'l-Enbiyâ* adlı eserlerden bahsedilebilir.

73

Kasasu'l-Enbiyâ, peygamberlerin hayat hikâyelerini ve tebliğ faaliyetlerini anlatan eserlerin genel adıdır.¹ Arapça Kasasu'l-Enbiyâ şeklinde olan tamlama Farsça Kasas-ı Enbiyâ şeklindedir. Tamlamadaki "kasas" ve "enbiyâ" kelimelere bakıldığında Ferit Devellioglu *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*'te "kasas" kelimesinin ilk anlamı "bil-dirme, anlatma, hikâye etme", ikinci anlamı ise "iz sürme"dir. "Kısas" kelimesi ise "kıssa" kelimesinin çokluğu olup "fıkralar, hikâyeler; rivayetler" anlamındadır. "Kıssa" kelimesinin ilk anlamı "fıkra, hikâye, rivayet", ikinci anlamı ise "vak'a, macera" 'dır.²

Türk Dil Kurumu Yayınlarından çıkan *Türkçe Sözlük*'te "kasas" kelimesi bulunmamaktadır. "Kıssa" kelimesi "Ders çıkarılması gereken anlatı, olay." anlamındadır. "Kısas₁" kelimesi ise "Bir suçluyu, başkasına yaptığı

(*) Uzman, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Slav Dilleri ve Edebiyatları Bölümü Leh Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı. marbudu31@gmail.com.

(1) Şamil Dağcı, "Kısas-ı Enbiyâ", İslam Ansiklopedisi, C. 25, s. 495-496.

kötülüğü kendisine aynı biçimde uygulayarak cezalandırma.” “Kısas²” kelimesi “Kıssalar, hikâyeler, öyküler.” anlamındadır.³

Şemseddin Sami'nin *Kâmûs-ı Türki*'sinde “kıssa” kelimesi, “Naklolunan sahîh veya uydurma vak'a, hikâye, rivayet.” şeklinde açıklanmış, “Kassas” maddesinde ise “kıssa” kelimesine gönderme yapılmıştır.

F. Steingass'ın *A Comprehensive Persian-English Dictionary*'de “qasas” kelimesi “Following; explaining, narrating; relation; history speech.” “Qisas” ise “qissat” kelimesinin çokluğu olduğunu ve “Histories, tales, stories, fables.” şeklinde tarif edilmiştir.

Serdar Mutçalı'nın *Arapça-Türkçe Sözlük* adlı eserinde ise “kasas” kelimesi “Kırpıntı, kesilen artıklar; hikâye.” biçiminde tanımlanmıştır.

74 *Kubbealtı Lugat*'te “kıssa” kelimesi “Kısa hikâye, rivayet, fıkra.” şeklinde açıklanmaktadır. “Kasas” kelimesi ise “Anlatma, hikâye etme.” anlamlarıyla verilmiştir.

Günay Tümer'e göre Cevdet Paşa'nın *Kısas-ı Enbiyâ* eseri, bizi “kasas” değil de “kısas” şeklinde okumaya alıştırmıştır. Halbuki eski eserlerde kelime “kasas” şeklinde geçmektedir.⁴

Mücteba Uğur'a göre “kıssa” kelimesi “Geçmiş zamanda yaşamış insanların başlarından geçen ilgi çekici, ibret verici olay ve hadise” anlamındadır. Kelimenin kökünü teşkil eden “kss”, “Anlatmak, haber vermek, bir haberi birine ulaştırmak, bir haber veya sözü bildirmek” anlamlarına gelmektedir. Anlatılan, birine ulaştıran habere ise “kıssa” denir. Kıssa kelimesinin çokluk biçimi ise “kasas”-tır.⁵

“Enbiyâ” kelimesi ise “nebi” kelimesinin çokluk biçimi olup “peygamberler” anlamına gelmektedir.

Kısacası bu çalışmada eski metinlere dayanarak “Kasasü'l-Enbiyâ” tabiri kullanmayı tercih etmekteyiz.

Peygamberlerin hayat hikâyelerinin ve tebliğ faaliyetlerinin anlatıldığı Kasasü'l-Enbiyâ türündeki eserlerin ilk örnekleri Arap edebiyatında, daha sonra da Fars edebiyatında görülmektedir. Çeşitli dönemlerde hem Arapçadan hem Farsçadan Türkçeye tercüme yapılmıştır. Harezmi Türkçesi, Eski Anadolu Türkçesi, Osmanlı Türkçesi ve günümüz Türkiye Türkçesine gelene kadar tercüme edilmiş veya yazılmış birçok Kasasü'l-Enbiyâ vardır.

Çalışmamızda Salebî, Rabgûzî ve Ebû İshâk İbrâhim'in Kasasü'l-Enbiyâ'sı üzerinde durmamızın sebebi kaynaklı olmalarıdır. Bu metinler Kur'an-ı Kerim'i, hadis ve ashab sözlerini delil göstermektedir.⁶ İncelemekte olduğumuz kısım, Salebî, Rabgûzî ve Ebû İshâk İbrâhim'in Kasasü'l-Enbiyâlarında anlatılan Hz. Zekeriya, Hz. Yahya, Hz. Meryem ve Hz. İsa kıssalarında geçen ayetlerin tercümeleridir. Temel aldığımız metinler ise Aysu Ata'nın yayınladığı Rabgûzî'nin Kasasü'l-Enbiyâ tercümesi⁷, Emine Yılmaz- N. Demir- M. Küçük'ün yayınladığı Salebî'nin Kasasü'l-Enbiyâ tercümesi⁸ ve tarafımızdan çalışmakta olduğumuz Ebû İshâk İbrâhim bin el-Mansûr bin Halefî'l-Müzekkir en-Nisâbü'rî'nin Kasasü'l-Enbiyâ tercümesidir.⁹

(2) http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=KISSAS

(3) http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=KISSAS

(4) Günay Tümer, “Kastamonu İl Kütüphanesindeki Türkçe Kasasü'l-Enbiyâ”, Birinci Milli Türkoloji Kongresi (6-9 Şubat 1978), Kervan Yay., İstanbul 1980, s. 43-49.

(5) Mücteba Uğur, “Va'z, Kıssacılık ve Hadiste Kıssâs”, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, C. 28, Ankara, 1986, s. 291-326.

(6) Kisâ'ın Kitabı Bedî'd-dünyâ ve Kisâsü'l-Enbiyâ'nın tercümeleri kaynak göstermez, İsrailiyat (dini bilgilerde sağlam delilleri olmayan ve hatta dine ters düşen ifadeler) çok karışmıştır.

(7) Aysu Ata, *Kısasü'l-Enbiyâ*, C. I, TDK Yay., 1997, s. 236-246.

(8) Emine Yılmaz-N. Demir-M. Küçük, *Kısas-ı Enbiyâ*, TDK Yay., Ankara 2013, s. 449-483.

(9) Mariana Budu, *Kastamonu İl Halk Kütüphanesinde Bulunan Türkçe Kasasü'l-Enbiyâ'nın Dil İncelemesi* (v. 2b-49b), (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2014, s. 142-172.

B. Ayetlerin İncelemesi

1) Meryem 19/4:

قَالَ رَبِّ إِنِّي وَهَنَ الْعَظْمُ مِنِّي وَاسْتَعَلَ الرَّأْسُ شَيْبًا وَلَمْ أَكُنْ بِدُعَاؤِكَ رَبِّ شَقِيًّا¹⁰

ayeti Ebû İshâk İbrâhim T.'sinde "Eyit-di: "İy benim Tañrum, benim kim süst ola süñüklerüm ve ùaàila benim başumdan pirlık ve ben olmayam seni oúumaúda nevmiö, İy per-verdig'Ar." (5b/8-11)

Ebû İshâk İbrâhim tercümesinde

الرَّأْسُ شَيْبًا kısmı "ve ùaàila benim başumdan pirlık" şeklinde tercüme edilmiştir. "ùaàil-" fiili "tutuşmak"¹¹ anlamındadır. "Pirlık" kelimesi "aklık, ak" anlamında kullanılmıştır. Türkçe cümle yapısına göre uygun olması için "ve benim başumdan pirlık ùaàila" şeklinde anlam kazanmaktadır.

Rabgûzî ve es-Salebî tercümelerinde Meryem 19/4. ayet tercih edilmeyip bunun yerine Al-i İmrân 3/38. ayetini tercih edilmiştir. Rabgûzî metnindeki Al-i İmrân 38. ayetin bir parçası Ebu İshâk İbrâhim tercümesiyle benzerlik göstermektedir.

Al-i İmrân 3/3

هَذَاكَ دَعَا زَكْرِيَّا رَبَّهُ قَالَ رَبِّ هَبْ لِي مِنْ لَدُنْكَ ذُرِّيَّةً طَيِّبَةً إِنَّكَ سَمِيعُ الدُّعَاءِ¹²

ayeti Rabgûzî tercümesinde "Zekerıyyâ üç yüz yaşamış erdi, mum yalbardı aydı: İëiy'À süñüküm kevlendi, saçım aúardı, óaoretindin ne úoldum erse berdiñ, imdi úoynumdaaı ogul úrz tuàmaàan úurtúadın maña bir oàul bergil, ol oàul maña veli bolsun." (167r/14-17) şeklindedir.

Arapça	Rabgûzî T.	Ebû İshâk İbrâhim T.
Kâle	aydı	eyitdi
Rabbi	İëiy'À	İy benim Tañrum
İnnî	-	-
Vehen	kevlendi	süst
el -azmu	süñüküm	süñük
veşte'ale	aúardı	ùaàila
Erreésu	saçım	başum
Şeyben	-	pirlık
ve lem ekün	-	ve ben olmayam
bidu'â-ike	-	seni oúumaú

Rabbi	-	İy perverdig'Ar
şekiyyâ(n)	-	nevmiö

2) Meryem 19/5

وَإِنِّي خِفْتُ الْمَوَالِيَ مِنْ وَرَائِي وَكَانَتِ امْرَأَتِي عَاقِرًا فَهَبْ لِي مِنْ لَدُنْكَ وَلِيًّا¹³

"Ve ben úorúaram eam-z'Adelerümnden ve öişlerümnden ben öldüğümnden aõnra ve eav-ratum var doàurmuş degül, virgil sen baña senün úatuñdan fazulñla bir oalan kim ol saña dost ola." (Eİİ 5b/12-15)

"Aydı: il'Ahî maña oàul bergil hem veli bolsun hem raøi bolsun." (R)

Rabgûzî tercümesinde ayetin

وَإِنِّي خِفْتُ الْمَوَالِيَ مِنْ وَرَائِي وَكَانَتِ امْرَأَتِي عَاقِرًا

kısmı tercüme edilmemiştir.

Arapça	es-Salebî T.	Rabgûzî T.	Ebû İshâk İbrâhim T.
Ve-innî	-	-	ve ben
Hiftu	-	-	úorúaram
el mevalıye	-	-	eam-z'Adelerümnden ve öişlerümnden
min verâi	-	-	ben öldüğümnden aõnra
ve kânet imreeti	-	-	eavratum var
'âkiran	-	-	doàurmuş degül
fe heb lî	-	Bergil	virgil
min ledün ke	-	Oàul	senün úatufudan fazulñla bir oalan
velıyyâ (velıyyen)	-	hem veli bolsun hem raøi bolsun	kim ol saña dost ola

3) Meryem 19/6:

يَرْثِي وَيَرِثُ مِنْ آلِ يَعْقُوبَ ۖ وَاجْعَلْهُ رَبِّ رَضِيًّا¹⁴

- (10) Kâle rabbi innî ve henel azmu minni veştealer re'su şeyben ve lem ekun bi duâke rabbi şakiyyâ(şakiyyen). (Meali: O, şöyle demişti: "Rabbim! Şüphesiz kemiklerim gevşedi. Saçım sakalım ağardı. Sana yaptığım dualarda (cevapsız bırakılarak) hiç mahrum olmadım.")
- (11) Muhammed Hamidullah, Aziz Kur'an, Beyan Yay., İstanbul 2016, s. 350.
- (12) Hunâlike deâ zekerıyyâ rabbeh(rabbehu), kâle rabbi hebli min ledunke zurıyyeten tayyibeh(tayyibeten), inneke semîud duâ(-duâi). (Meali: Orada Zekerıya Rabbine dua etti: "Rabbim! Bana katından temiz bir nesil bahşet. Şüphesiz sen duayı hakkıyla işittensin" dedi.)
- (13) Ve innî hftul mevâlıye min verâi ve kânetimreeti 'âkiran fe heb lî min ledunke velıyyâ(velıyyen). 5 ve 6. ayetin birlikte meali: "Gerçek şu ki ben, benden sonra gelecek akrabalarımın(isyankâr olmaları)dan korkuyorum. Karım ise kısır. Bana kendi tarafımdan; bana ve Yakub hanedanına varis olacak bir çocuk bağışla ve onu hoşnutluğuna ulaştırmış bir kimse ki!"
- (14) Yerisuni ve yerisu min âli ya'kûbe vec' alhu rabbi radiyyâ(radiyyen). (5 ve 6. ayetin birlikte meali: "Gerçek şu ki ben, benden sonra gelecek akrabalarımın(isyankâr olmaları)dan korkuyorum. Karım ise kısır. Bana kendi tarafımdan; bana ve Yakub hanedanına varis olacak bir çocuk bağışla ve onu hoşnutluğuna ulaştırmış bir kimse ki!")

“Yaèni kim benüm mirÀâ alıcım ola ve
Âl-i Yaèüyb'un mirÀâ alıcısı ola.” (Eİİ 7a/2-3)

Arapça	es-Salebî T.	Rabgûzî T.	Ebû İshâk İbrâhim T.
Yerisunî	-	-	benüm mirÀâ alıcım ola
Veyerisu	-	-	mirÀâ alıcısı ola
min âli ya'kûb(e)	-	-	Âl-i Yaèüyb'ufi

4) Meryem 19/7:

يَا زَكَرِيَّا إِنَّا نُبَشِّرُكَ بِغُلَامٍ اسْمُهُ يَحْيَىٰ لَمْ نَجْعَلْ لَهُ مِنْ قَبْلُ سَمِيًّا¹⁵

“Beşâret virirüz saña bir oâlan-ile kim
adı YaóyÁ'dur. Ve geçmiş peyâambarlardan
kimsenün adın aña itmedük.” (Eİİ 7a/13-15)

“Mevlî taèÂLÂ YaóyÁ teg oâul kerÂmet
úldı. Mundın soñ hiç kimerse atın YaóyÁ ber-
medük.” (R 167v/1)

Ayetin يَا زَكَرِيَّا ifadesi her iki tercümede
eksiktir. Ayetin

“لَمْ نَجْعَلْ لَهُ مِنْ قَبْلُ سَمِيًّا”

76 bölümü Rabgûzî'de “mundın soñ hiç kimerse
atın bermedük”; Ebû İshâk İbrâhim'de ise
“geçmiş peyâambarlardan kimsenün adın aña
itmedük” şeklinde tercüme edilmiştir.

Arapça	es-Salebî T.	Rabgûzî T.	Ebû İshâk İbrâhim T.
Yâ zekeriyyâ in-nâ	-	-	-
nübeşsirüke	-	kerÂmet úldı	beşâret virirüz
bigulâmin	-	teg oâul	bir oâlan-ile
(i)simuhu yahyâ	-	YaóyÁ	adı YaóyÁ'dur
lem nec'al lehu	-	Bermedük	itmedük
min kablu	-	mundın soñ hiç kimerse	geçmiş peyâambar- lardan
Semiyyâ	-	atın	Adın

5) Meryem 19/22:

فَحَمَلَتْهُ فَانْتَبَدَّتْ بِهِ مَكَانًا قَصِيًّا¹⁶

“Yaèni yüklü oldu Meryem èlsÁ'ya ve
gitti bir irâu yire.” (Eİİ 22b/7)

“Pes èlsÁ'ya yükli oldu.” (S 802/14)

“Meryem İsÀaa yüklüg boldı.” (R
169r/6)

Es-Salebî ve Rabgûzî tercümelerinde
فَحَمَلَتْهُ فَانْتَبَدَّتْ بِهِ مَكَانًا قَصِيًّا kısmı tercüme edilmemiştir.

Arapça	es-Salebî T.	Rabgûzî T.	Ebû İshâk İbrâhim T.
Fehamelet-hu	Pes èlsÁ'ya yükli oldu	Meryem İsÀaa yükliüg boldı	Yüklü oldu Mer- yem èlsÁ'ya
fentebezet bihî	-	-	ve gitti
Mekânen	-	-	yir
kasiyyâ(n)	-	-	bir irâu

6) Meryem 19/23:

فَأَجَاءَهَا الْمَخَاضُ إِلَىٰ جِذْعِ النَّخْلَةِ قَالَتْ يَا لَيْتَنِي
مِثُّ قَبْلِ هَذَا وَكُنْتُ نَسِيًّا نَسِيًّا¹⁷

“Yaèni getirdi aña doâurmaulü derdini
diraòt òurmÀ dibinde ve eyitdi: “İy kÂşki ben
ölmüş olaydım, bundan ilerü ve anamdan öli
doâmuş olaydım ve òalü beni unitmiş olalardı.”
(Eİİ 22b/9-12)

“Yaèni iy kÂşki kim bundan ilerü ölmüş-
missen ve anam beni bir hayz kam birle bırak-
mışmıssa.” (S 806/12-13)

“Meryem aydı: KÂşki mum tuâurmasdın
burun ölgey erdim.” (R 169r/12-13)

Ebû İshâk İbrâhim T'sinde

يَا لَيْتَنِي مِثُّ قَبْلِ هَذَا وَكُنْتُ نَسِيًّا نَسِيًّا

kısmı “İy kÂşki ben ölmüş olaydım, bundan
ilerü ve anamdan öli doâmuş olaydım ve òalü
beni unitmiş olalardı.” şeklinde tercüme edil-
miştir. Es-Salebî ve Rabgûzî tercümelerinde
ayetin فَأَجَاءَهَا الْمَخَاضُ إِلَىٰ جِذْعِ النَّخْلَةِ قَالَتْ kısmı
tercüme edilmemiştir.

Arapça	es-Salebî T.	Rabgûzî T.	Ebû İshâk İbrâhim T.
Feecâehâl	-	-	yaèni getirdi
mehâdu	-	-	doâurmaulü derdini
ilâ ciz'i-nnahleti	-	-	diraòt òurmÀ dibinde
kâlet	-	-	ve eyitdi
yâ leytenî	iy kÂşki	kÂşki	İy kÂşki
mittu	ölmüşmişem	ölgey erdim	ölmüş olaydım
kable hâzâ	bundan ilerü	-	bundan ilerü
ve küntü	-	-	-

(15) Yâ zekeriyyâ innâ nübeshsirüke bi gulâminimuhu yahyâ lem nec'al lehu min kablu semiyyâ(semiyyen). Meali: (Allah şöyle buyurdu:) Ey Zekeriyya! Biz sana bir oğul müjdeleriz ki, onun adı Yahya'dır. Daha önce ona kimseyi adaş yapmadık.

(16) Fe hamelethu fentebezet bihî mekânen kasiyyâ(kasiyyen). (Meali: Böylece Meryem, çocuğa gebe kaldı ve onunla uzak bir yere çekildi.)

(17) Fe ecâehâl mehâdu ilâ ciz'in nahleti, kâlet yâ leytenî mittu kable hâzâ ve kuntu nesyen mensiyyâ(mensiyyen). (Meali: Doğum sancısı onu bir hurma ağacına yöneltti. “Keşke bundan önce ölseydim de unutulup gitmiş olsaydım!” dedi.)

Nesyen	-	-	-
mensiyâ(n)	-	-	-

7) Meryem 19/24:

فَنَادَاهَا مِنْ تَحْتِهَا أَلَا تَحْزَنِي قَدْ جَعَلَ رَبُّكِ تَحْتَكِ سَرِيًّا¹⁸

“Yaeni Âvâz virdi aña ol kim andan aña-y-ıdı; yaeni eİsâ. Eyitdi: “âam yime kim yaratdı senüñ Tañr’uñ senüñ altında bir oalan eyü ve büzürgvAr.” (Eİİ 22b/12-14)

“Pes ün geldi kim yâ Meryem kayurmaâil kim Tañrı TaêÂLÂ senüñ-çüñ uş ırmaü aütur.” (S 806/13)

“Üaçan eİsî Meryemdin ayrıldı erse astındın ün keldi: Ey Meryem üayurmaâil min tabtiHâ kiraêÂt turur. Ana aydı: Mevlî saña bu añar orta, uluâ arıu ermes, kiçig arıu ermes suw berdi yuvunmaü içüñ kad ce’ale rabbuki tahteki seriyyen orta arıu temek bolur.” (R 169r/14-17)

Ebü İshâk İbrâhim T’sinde

senüñ altında bir oalan eyü ve büzürgvAr” kısmı “senüñ altında bir oalan eyü ve büzürgvAr” şeklinde tercüme edilmiştir. Es-Salebî T’sinde ve جَعَلَ مِنْ تَحْتِهَا kısmı tercüme edilmiştir.

Rabgûzî T’sinde تَحْتَكِ سَرِيًّا kısmı “Mevlî saña bu añar orta, uluâ arıu ermes, kiçig arıu ermes suw berdi yuvunmaü içüñ” şeklinde yorumlamıştır.

Arapça	es-Salebî	Rabgûzî	Ebü İshak İbrâhim
Fenâdâhâ	pes ün geldi	ün keldi	yaeni Âvâz virdi
min tahtihâ	-	min tahtihâ kiraêÂt turur	andan aña-y-ıdı.
ellâ tahzeni	yâ Meryem kayurmaâil	Ey Meryem üayurmaâil	âam yime
kad	-	-	-
ce’ale	-	-	yaratdı
rabbuki	Tañrı TaêÂLÂ	Mevlî	Tañr’uñ
tahteki	senüñ-çüñ	Saña	senüñ altında
seriyyâ(n)	uş ırmaü aütur	orta arıu (temek bolur)	(bir oalan eyü ve büzürgvAr)

8) Meryem 19/25:

وَهَرَىٰ إِلَيْكَ بِجُدْعِ النَّخْلَةِ تَسْقِطُ عَلَيْكَ رَطْبًا حَلِيمًا¹⁹

“Depretgil kendün-içün òurmâ aâacını tâ kim düşe saña tâze ve ter òurmâ aâaçdan.” (Eİİ 23a/1-3)

“Şol hurma aâacın ırâaâl kim üstine yaş ve taze hurma düşsün.” (S 806/14-15)

Aydy: ey Meryem bu kuruâ yâaçnu ırâaâl saña taze hurmalar tökülsün.” (R 169r/20-21)

Es-Salebî ve Rabgûzî tercümelerinde İLَيْكَ kelimesi tercüme edilmemiştir. Rabgûzî tercümesinde “hurma ağacı” kısmı “kuruâ yâaçnu” şeklinde tercüme edilmiştir.

Arapça	es-Salebî T.	Rabgûzî T.	Ebü İshâk İbrâhim T.
Vehtüzzî	ırâaâl.	İrâaâl	depretgil
ileyki	-	-	kendün-içün
biciz’i-n-nahleti	òurmâ aâacın	kuruâ yâaçnu	òurmâ aâacını
tusâkit	düşsün	Tökülsün	düşe
‘aleyki	üstine	Saña	saña
rutaben	yaş ve tâze òurmâ	tâze òurmâlar	tâze ve ter òurmâ
cenıyyâ(n) ²⁰	-	-	-

9) Meryem 19/26:

فَكُلِّي وَاشْرَبِي وَقَرِّي عَيْنًا فَإِمَّا تَرِينِ مِنَ الْبَشَرِ أَحَدًا فَقُولِي إِنِّي نَذَرْتُ لِلرَّحْمَنِ صَوْمًا فَلَنْ أَكَلِمَ الْيَوْمَ أَنسِيًّا²¹

“Pes yi ve iç ve gözlerüñi rışen dut, bunuñ gibi oalan-içün kim görürsin Âdemilerden bir kimse. (23a/2-5) Yaeni eyit-kim ben neör itdüñ Tañrı’ya rýze dutmaâa bugün biç söz söylemezüm Âdemî-y-ile. (Eİİ 23a/6-7)

“Cebrâêil aydy: Meryem bu òurmâdın yegil, bu arıudın suw içgil, İsi teg oaul birle közüñ yaratıl. (169r/20-21). Yana aydy: kimerse bu atasız oaulnu üaydın ketürdüñ tese ayâil, men İei birle neör ülüp turur-men, rýze tutar-men, kimerse birle sözleşmes-men tegil.” (R 169v)

Ebü İshâk İbrâhim T’sinde “bunuñ gibi oalan-içün”; Rabgûzî T’sinde “òurmâ-

(18) Fe nâdâhâ min tahtihâ ellâ tahzeni kad ceale rabbuki tahteki seriyyâ(seriyyen). Meali: (Bunun üzerine (Cebrail) ağacın altından ona şöyle seslendi: “Üzülme, Rabbin senin alt tarafında bir dere aktı.”)

(19) Ve huzzî ileyki bi ciz’in nahleti tusâkit aleyki rutaben cenıyyâ(ceniyyen). Meali: Hurma dalını kendine doğru silke ki, üzerine taze, olgun hurma dökülsün.

(20) cenıyyâ(n) (حَلِيمًا) ifadesi “toplanarak” veya “olgun” demektir. Bu ifadenin çevirisi tercümelerde yer almamıştır.

(21) Fe kulî veşrabî ve karî aynâ(aynen), fe immâ terayinne minel beşeri ehaden fe küll innî nezertu lir rahmâni savmen fe len ukellimel yevme insıyyâ(ınsıyyen). (Meali: “Ye, iç, gözün aydın olsun. İnsanlardan birini göreceksin, “Şüphesiz ben Rahmân’a susmayı adadım. Bugün hiçbir insan ile konuşmayacağım” de.)

dın”, “bu arıydın suw”, “İsi teg oàul birle” ve “kimerse bu atasız oàulnı úaydın ketürdiñ tese” kısımları ilâve edilmiştir.

Arapça	es-Salebî	Rabgûzî	Ebû İshak İbrahim
Fe-kûlî	-	Yegil	yi
ve'srebî	-	İçgil	iç
ve'karrî nâ(en)	'ay-	közûfî yarutâil	gözlerüfî rýşen dut
fe-immâ	-		
Terayinne	-		görürsin
mine-lbeşeri	-		Âdemilerden
ehaden	-		bir kimse
fekûlî	-	Tegil	eyit
innî	-	-	ben
Nezertu	-	neôr úlup turur-men	neôr itdüm
Lirrahmâni	-	İci	Tañrı'ya
savmen	-	rýze tutar-men	rýze dutmaaa
felen ukellime	-	sözleşmes-men	söz söylemezüm
Yevme	-	-	bugün
insiyâ(n)	-	kimerse birle	Âdemi-y-ile

10) Meryem 19/27:

فَأَتَتْ بِهِ قَوْمَهَا تَحْمِيْلَةً قَالُوا يَا مَرْيَمُ لَقَدْ جِئْتِ شَيْئًا فَرِيًّا 22

78

“Yaeni getürdi eİsâ'yı ol úavm úatına. Eyyitdiler: “İy Meryem! Getürdüñ óaúúat inen zışt nesneyi.” (Eİİ 23b/8-99)

Es-Salebî T'sinde ayet mevcut değildir, ancak açıklama şu şekilde yapılmıştır: “Yâ Meryem yavlaú ulu ve úorúulu iş getürdüñ.” (S 811/10)

“Aymışlar: kırk kün olturdu nifasıdın arıl-gunça, andan son İsini köterip kavmınga keldi. Aymışlar: İsini Meryem köterip kelürde cühud-lardın kizleyür erdi, atasız ogulnı kandın keltür-din temesünler tep.” (R 169v/5-6)

Rabgûzî T'sinde “kırk kün olturdu nifa-sıdın arıl-gunça” kısmı ilâvelidir.

Arapça	es-Salebî	Rabgûzî	Ebû İshak İbrahim
Feetet	-	İsini köterip	getürdi eİsâ'yı
Kavmehâ	-	Úavmınaa	úavm úatına
tahmiluh(u)	-	-	-
kâlû	-	Aymışlar	eyitdiler
yâ meryemu	-	Ya Meryem	İy Meryem!
lekad	-	-	óaúúat
ciêti	-	Getürdüñ	Getürdüñi
şeyécen	-	İş	nesneyi
feriyâ(n)	-	yavlak ulu ve úorúulu	ifien zışt

11) Meryem 19/28:

يَا أُخْتُ هَارُونَ مَا كَانَ أَبُوكِ امْرَأَ سَوْءٍ وَمَا كَانَتْ أُمُّكَ بَيْعِيًّا 23

“İy HÂrÿñ úardaşı! Seniñ atañ yavuz er degül-idi ve anañ degül-idi zinÂ-kAr éavrat.” (Eİİ 23b/9-10)

İy HÂrÿñ kız úardaşı! Seniñ atañ İmr-ân yavuz gışı degüldi ve anañ zinÂ úılcı de-güldi. (S 811/11)

“Ey Meryem yavlak yaraásız iş úıldıñ sendin burunú bu işi úılmadı atañ anañ yavuz ermes erdi.” (R 169v/10-11)

Ebû İshak İbrahim ve Es-Salebî te-cümelerinde ayetin tam bir çeviri yapılırken Rabgûzî'de وَمَا كَانَتْ أُمُّكَ بَيْعِيًّا ve امْرَأَ سَوْءٍ kelimeleri ter-cüme edilmemiştir; ayrıca “yavlak yaraásız iş úıldıñ sendin burunú bu işi úılmadı” ilâve edilmiştir.

Arapça	es-Salebî T.	Rabgûzî	Ebû İshak İbrahim T.
Yâ uhte hârüne	İy HÂrÿñ kız úardaşı!	Ey Meryem	İy HÂrÿñ úardaşı!
mâ kâne	degüldi	ermes erdi	degül-idi
ebûki	atañ İmrÂn	atan	atañ
mrae	gışı	-	er
sev-in	yavuz	yavuz	yavuz
vemâ kânet	degüldi	-	degüldi
ummuki	ve anañ	anañ	ve anañ
bagiyâ(n)	zinÂ úılcı	-	zinÂ-kAr éavrat.

12) Meryem 19/29:

فَأَسْرَأَتْ إِلَيْهِ قَالُوا كَيْفَ نُكَلِّمُ مَنْ كَانَ فِي الْأَمْتِدِ صَبِيًّا 24

“Yaeni işÂret itdi Meryem eİsâ'ya. Eyyitdiler, nice söyleyelüm bir oàlana kim bişik-eddür.” (Eİİ 24a/5-7)

“Meryem işÂret úıluup İsa'yı gösterdi kim aña söyleñ ben oruç tutmuşvan bular úaúúadı ve eyitdi biz beşikteki oàlana nite söyleyelüm.” (S 812/2)

(22) Fe etet biñ kavmehâ tahmiluhu, kâlû yâ meryemu lekad ci'ti şey'en feriyâ(feriyen). (Meal: Kucağında çocuğu ile halkın yanına geldi. Onlar şöyle dediler: “Ey Meryem! Çok çirkin bir şey yaptın!”)

(23) Yâ uhte hârüne mâ kâne ebûkimrae sev'in ve mâ kânet ummuki bagiyâ(begiyen). (Meal: “Ey Hârûn'um kız kardeş! Senin baban kötü bir kimse değildi. Annen de iffetsiz değildi.”)

(24) Fe eşârat ileyhi, kâlû keyfe nukellimu men kâne fil mehdi sabiyâ(-sabiyyen). (Meal: Bunun üzerine Meryem çocuğu gösterdi. “Biz, dediler, beşikteki bir sabî ile nasıl konuşuruz?”)

"Meryem İsa'âa iş'aret üldi yaèni òaber sorsañız mundın soruñ yıraúđın kelgen bu turur erdi, men munda turur erdem. Aydılar: beşikteki oâ[lan] birle neteg sözleşelñ?" (R 169v/12-13)

Ebû İshâk İbrâhim T'sinde ayetin tam tercümesi yapılırken Es-Salebi T'sinde "kim aña söyleñ ben oruç tutmuşvan bular úaúıdı" kısmı ilâve edilmiştir; Rabgûzî T'sinde de "yaèni òaber sorsañız mundın soruñ yıraúđın kelgen bu turur erdi, men munda turur erdem." kısmı ilâve edilmiştir.

Arapça	es-Salebi	Rabgûzî	Ebû İshâk İbrâhim
Fe eşârat ileyhi	iş'aret İsa' yı	İsa'âa iş'aret útlup	iş'aret itdi Meryem eİsâ'ya
kâlû	-	òaber sorsañız	Eyitdiler
keyfe	nite	neteg	Nice
nukellimu	söyleyelim	sözleşelin	söyleyelim
men kâne ²⁵ fi-lmehdi	beşikteki	beşikteki	beşikteki
sabiyyâ(n)	oâlana	oâ[lan]	Oâlana

13) Meryem 19/30:

قَالَ إِنِّي عَبْدُ اللَّهِ آتَانِي الْكِتَابَ وَجَعَلَنِي نَبِيًّا 26

"Yaèni eyitdi eİsâ ben Tañrı úulıyam virmişdür baña kitâb ve beni peyâambar itmişdür." (Eİİ 24a/8-10)

"Yaèni ben Tañrı úuluwam ve Tañrı baña kitâb virdi ve beni peyâamber úldi." (S 812/8)

"Aydı: Men Mevlî TaèÂLÂ'nıñ úulu-men. Yana aydı: Mevlî TaèÂLÂ maña kitâb bergüsi yaèni İncilni taúı yalvaçlımı bergürsi." (R 169v/16-17)

Rabgûzî T'sinde "İncil" kelimesi ilâve edilmiştir. Ebû İshâk İbrâhim T'sinde "İsâ" kelimesi "çocuk" kelimesi yerine kullanılmıştır.

Arapça	es-Salebi T.	Rabgûzî T.	Ebû İshâk İbrâhim T.
Kâle	-	Aydı	eyitdi (eİsâ)
innî	ben	Men	ben
'abdu(A)llâhi	Tañrı úuluwam	Mevlî TaèÂLÂ'nıñ úulu-men	Tañrı úulıyam
âtâni	virdi	Bergüsi	virmişdür
kitâbe	kitâb	kitâb (yaèni İncilni)	kitâb

vece'aleni	úldi	Bergürsi	itmişdür
nebiyyâ(nebiyyen)	peyâamber	yalvaçlımı	peyâambar

14) Meryem 19/31:

وَجَعَلَنِي مُبَارَكًا أَيْنَ مَا كُنْتُ وَأَوْصَانِي بِالصَّلَاةِ وَالزَّكَاةِ مَا دُمْتُ حَيًّا 27

"Ve itmişdür beni müb'arek her úanda olur-ısam ve buyurmuşdur baña kim namâz úlam ve zekât virem tÂ ben diri oldoúmca." (Eİİ 24a/11-12)

"Yaèni meni úutluâ yaratâusı úayda erse taúı maña namâz ferm'Anladı, mÂlın bolsa zekât buyurdu tirig barınça." (R 169v/19)

Ebû İshâk İbrâhim tercümesinde ayetin tam çevirisi yapılırken Rabgûzî'de "malın bolsa" kısmı ilâve edilmiştir.

Arapça	es-Salebi	Rabgûzî	Ebû İshâk İbrâhim
Ve ce'aleni	-	Yaratâusı	ve itmişdür
mubâraken	-	Úutluâ	müb'arek
eynemâ ktüntü	-	úayda erse taúı	her úanda olur-ısam
ve evsâni	-	ferm'Anladı	ve buyurmuşdur
bi-ssalâti	-	namâz	namâz úlam
ve-zzekâti	-	zekât buyurdu	zekât virem
mâ dumtu hayyâ(n)	-	tirig barınça	tÂ ben diri oldoúmca

15) Âl-i İmrân Sûresi 3/36:

قَلَمًا وَصَنَعْنَا قَالَتْ رَبِّ إِنِّي وَصَنَعْتُهَا أَنْتَى وَاللَّهِ أَعْلَمُ بِمَا وَصَنَعْتَ وَلَيْسَ الذَّكَرُ كَالْأُنثَى 28 وَإِنِّي أَعِيدُهَا بِكَ وَذُرِّيَّتَهَا مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ

ayeti Ebû İshâk İbrâhim T'sinde

وَإِنِّي سَمَّيْتُهَا مَرْيَمَ وَإِنِّي أَعِيدُهَا بِكَ وَذُرِّيَّتَهَا مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ

(25) men kâne (من كان) ifadesi "... olan kişi" demektir. Tercümelerde tam karşılığı verilmemiştir. Günümüzdeki Kur'an meallerinde de bu durum söz konusudur.

(26) Kâle innî abdullâhi, âtâniyel kitâbe ve cealenî nebiyyâ(nebiyyen). (Mealî: Bebek şöyle konuştu: "Şüphesiz ben Allah'ın kuluyum. Bana kitabı (İncil'i) verdi ve beni bir peygamber yaptı.")

(27) Ve cealenî mubâraken eyne mâ kuntu ve evsâni bis salâti vez zekâti mâ dumtu hayyâ(hayyen) (Mealî: "Nerede olursam olayım beni kutlu ve erdemli kıldı ve bana yaşadığım sürece namazı ve zekâtı emretti.")

(28) Fe lemmâ vadaathâ kâlet rabbi innî vada'tuhâ unsâ vallâhu a'lemu bi mâ vadaat ve leysiz zekuru kel unsâ, ve innî semmeytuhâ meryeme ve innî utzuhâ bike ve zurriyyetehâ mines şeytânir racimî(racimî) (Mealî: Onu doğurunca, "Rabbim!" dedi, "Onu kız doğurdum." Oysa Allah, onun ne doğurduğunu daha iyi bilir- "Erkek, kız gibi değildir. Ona Meryem adını verdim. Onu ve soyunu kovulmuş şeytandan senin korumana bırakıyorum.")

kısmı tercüme edilmiştir: “Yaèni ve ben ad vir-
düm aña Meryem diyü. Andan eyitdi: “ÖuöÄ-
vendÄ, ben neör itmişdüm kim oalumu Bey-
tül-Maúdis mescidine öÄdim úoyam, egerçi
úz daöi olursa şimdi úş úzudur, kendü keremün-
den úabýl it.” (Eİİ 17a/4-8)

Rabgúzi T’inde ayet yorumlanmıştır:
“Aydi küni yetdi erse Óima úz tuàurdı, münÄ-
cAt úldı aydı: İeyiÄ oaul tuäsa [neör] úlääy-
men tep erdim, úz tuadi reddim you. Oaul úz
teg bolmas. Yana aydı: men bu oalanäa Meryem
ad berdim. èİbri tilinge Meryem öÄdim temek
bolur. Taú aydı: İlÄhi Meryemni taú uruä-
ni şeyüÄn şerrindin saúlaül, saña siämur-men
tedi. (R 166v-13-17)

Arapça	es-Salebî	Rabgúzi	Ebü İshak İbrahim
fe lemma	-	-	-
vadaat-ha	-	-	úz tuàurdı
kâlet rabbi	-	-	úz tuadi reddim you
in-nî	-	-	-
vada’tu-hâ unsa	-	-	-
ve allâhu a’lemu	-	-	-
bi mâ vadaat	-	-	-
ve leyse ez zekeru	-	-	oaul... bolmas
ke el unsâ	-	-	úz teg
semmeytuhâ	-	men ad berdim	ve ben ad vir- düm aña
meryeme	-	Meryem	Meryem diyü
ve-innî	-	-	-
u’üzuhâ bi-ke	-	saña siämur	neör itmişdüm
ve zurriyete-hâ	-	Meryemni taú uruämi	-
min eş şeytâni er racîmi	-	şeyüÄn şerrindin saúlaül	-

16) Al-i İmran 3/39:

فَقَادَتْهُ الْمَلَائِكَةُ وَهُوَ قَائِمٌ يُصَلِّي فِي الْمِحْرَابِ أَنَّ
اللَّهَ يُبَشِّرُكَ بِيَحْيَىٰ مُصَدِّقًا بِكَلِمَةٍ مِنَ اللَّهِ وَسَيِّدًا وَحَصُورًا
وَنَبِيًّا مِنَ الصَّالِحِينَ²⁹

“Yaèni bedürüsti kim Óau - celle ve
èalÄ - müjde virür saña YaöyÄ-y-ıla rÄst dutıcı
Sözi Tañri’dan ve mihterlög-ile ve èavrata Ärzý-
suzlîä-ıla ve eyü peyâambarlîä-ıla.” (Eİİ 9b/8-
11)

“Pes bir gün Zekeriyâ miörÄbda
namÄz úlurdu ve Ädemiler úapuda destýr di-
leyüp girmege muntaöir olmuşlardı. Pes bir yigit
aú donlar geyüp mihrabda úatında Zekeriyâ’yı

úuàurdı ve ol CebrÄeil-idi kim Tañri saña muş-
tılar YaöyÄ kim ol Tañri’nuñ kelimesine kirtin-
miştür daú seyyid-durur daú óaäýrdur daú äa-
liólerdendür ve peyâÄbardur.” (S 786/8-11)

“Mevli taèÄlÄ yarluuar: Zekeriyâ
miörÄbda namÄz úlur tedi. BÄzÄrda tile teme-
di maèlym boldı kim tilek tilese namÄz úlään-
dın soñ miörÄbda tilemek kerek ve miörÄbäa
baúüp turmaú kerek. CebrÄeil aydı: ey Zekeriy-
yÄ İei èazze ve celle saña beşÄret berür YaöyÄ
atliä oauldın, ol oaul èİsi atliä yalvaçni rÄstää
tutar, ariä turur, úuvveti raäbeti bar erken cüftge
muñ you, saúçı turur, edgü turur.” (R 167v/6-
10)

Ebü İshak İbrahim T’inde ayetin

فَقَادَتْهُ الْمَلَائِكَةُ وَهُوَ قَائِمٌ يُصَلِّي فِي الْمِحْرَابِ

kısmı tercüme edilmemiştir. Ayetteki “Sözi”
kelimesi hem Allah’ın emri hem de Hz.
İsa’nın kendisi anlamına gelmektedir.³⁰ Cüm-
lede “sözi” kelimesinin “Tanrı, Allah” anlamı-
na geldiğinin açıkça belirtildiğini görmekte-
yiz. Cümlede Yahya’yı tamamlayan sıfatlar,
“efendi, iffetli ve sâlihlerden bir peygamber”
“mihterlög-ile ve èavrata Ärzýsuzlîä-ıla ve eyü
peyâambarlîä-ıla” sıfatlarıyla karşılanmıştır.

Es-Salebî T’inde ayette “pes bir gün”,
“ve Ädemiler úapuda destýr dileyüp girmege
muntaöir olmuşlardı. Pes bir yigit aú donlar
geyüp mihrabda úatında” kısımları ilâvedir.
Es-Salebî tercümesinde Zekeriyâ’ya seslenen
varlığın meleklerden Cebrail (a.s.) olduğunu
belirtmiştir. Cümlede Yahya’yı tamamlayan
sıfatlar, “efendi, iffetli ve sâlihlerden bir pey-
gamber” “daú seyyid-durur daú óaäýrdur
daú äaliólerdendür ve peyâÄbardur” sıfat-
larıyla karşılanmıştır.

(29) Fe nâdethul melâiketu ve huve kâimun yusalîl fîl mihrâbi, ennal-
låhe yubeşşiruke bi yahyâ musaddıkan bi kelimetin minallâhi ve
seyyiden ve hasırân ve nebiyyen mines sâlihîn(sâlihîne) (Meali:
Zekeriyâ mabedde namaz kılarken melekler ona, “Allah sana, ken-
disinden gelen bir kelimeyi (İsa’yı) doğrulayıcı, efendi, nefesine hâ-
kim ve sâlihlerden bir peygamber olarak Yahya’yı müjdeler” diye
seslendiler.).

(30) Muhammed Hamidullah, Aziz Kur’an, Beyan Yay 2016, s. 186,
dipnot 10.

Rabgûzî T'inde "BÂZÂrda tile temedi maëlým boldı kim tilek tilése namÂz úlâan-dın soñ miórÂbda tilemek kerek ve miórÂbâa baúip turmaú kerek", "ey ZekeriyyÂ", "èazze ve celle", "atliâ oàuldın, ol oàul" kısımları ilâvedir. Es-Salebî tercümesinde olduğu gibi Rabgûzî'de de Zekeriya'ya seslenen varlığın meleklerden Cebrail (a.s.) olduğunu belirtilmiştir. Yahya'yı tamamlayan sıfatlar, "efendi, iffetli ve sâlihlerden bir peygamber" "arıâ turur, úuvveti raâbeti bar erken cüftge muñı youú, saúçı turur, edgü turur" sıfatlarıyla karşılanmıştır.

Arapça	es-Salebî	Rabgûzî	Ebû İshak İbrâhim
Fe nâdet-hu	Úiârdı	Aydı	-
İmelâ-iketu	CebrÂêil-idi	CebrÂêil	-
vehuve	ZekeriyyÂ	ZekeriyyÂ	-
kâ-imun	Úihurdi	Úilur	-
yusallî	namÂz	namÂz	-
fi-İmhîrâbi	miórÂbda	miórÂbda	-
enna(A)İlâhe	Tañrı	İêi	Óaú
yubeşiruke	saña muştılar	saña beşâret berür	müjde vürür saña
bi yahyâ	YaóyÂ	YaóyÂ	YaóyÂ-y-ıla
musaddıkan	Kirtinmiştir	rAstliâ tutar	rAst dutıcı
bi kelimetin	Kelimesine	êİsî athâ yalvaçnı	sözi
mîna(A)İlâhi	Tañrı' nuñ	-	Tañrı'dan
ve seyýiden	daú seyýid-durur	úuvveti raâbeti bar	mihterlüg-ile
ve hasúrân	daú óaâyrdur	erken cüftge muñı youú	èavrata Ârzsuzliâ-ıla
venebiyen	ve peyâÂm-bardur	-	eyü peyâambar-lâ-ıla
mîne-ssâi lihî(n)e	daú âalióler-dendür	arıâ turur, saúçı turur, edgü turur	-

17) Âl-i İmrân Sûresi 3/40:

قَالَ رَبِّ إِنِّي بَعُلْتُ الْكَافِرَ
وَأَمْرَآتِي عَاقِرٌ طَوَّلَ كَذَلِكَ اللَّهُ يَفْعَلُ مَا يَشَاءُ 31

"Yaèni eyitdi: "İy benim ÓuóÂ-vend'üm, baña úandan olısar oâlan kim ben bedürüsti pirlige irişdüm ve benim èavratum daòı doâurıcı degül." Eyitdi am kim Óaú TaèÂLÂ diler söyle ider." (Eİİ 7b/1-2)

"ZekeriyyÂ eyitdi kim ben işböyle úoca ve èavratum úarı oâuldan úzdan úalmış bizden nite oâlan ola, dedi. Nitekim cevÂb keldi kim

yaèni nekim dırsin eyledür velikin Tañrı nekim dilerse işler." (S 789b/7-9)

"ZekeriyyÂ aydı: İLÂhî men úarídım, cüftüm hem oâul úz tuâurmadı, biz ekegüdin neteg [oâul] bolur, yaèni başdın yigit mü bolur-miz yÂòod muntaâuí úarı erken oâul úuâar mu? CebrÂêil aydı: muntaâuí turur, yÂ Zeke-riyyÂ neteg tilerse berür." (R 167v/18-21)

Tercümelerde en dikkat çekici kısım عَاقِرٌ وَأَمْرَآتِي ifadesinin tercüme şeklidir. Ebû İshak İbrâhim T'inde "benüm èavratum daòı doâurıcı degül"; Es-Salebî T'inde "ben işböyle úoca ve èavratum úarı oâuldan úzdan úalmış"; Rabgûzî T'inde "cüftüm hem oâul úz tuâurmadı" şeklinde tercüme edilmiştir.

Rabgûzî T'inde "yaèni başdın yigit mü bolur-miz yÂòod muntaâuí úarı erken oâul úuâar mu?" kısmı ilâvedir.

Arapça	es-Salebî	Rabgûzî	Ebû İshak İbrâhim
Kâle	eyitdi	Aydı	eyitdi
rabbî	-	İlâhî	İy benim ÓuóÂvend'üm
ennâ yekûnu	nite	neteg [oâul] bolur	úandan olısar
lî	-	Bizden	-
gulâmun	oâlan	Oâul	oâlan
ve kad belega-niyel kiberu	ben işböyle úoca	men úarídım	ben bedürüsti pirlige irişdüm
ve'mraetî	ve èavratum	Cüftüm	benüm èavra-tum daòı
'âkir(un)	úarı	hem oâul úz tuâurmadı	doâurıcı degül
kale	nitekim cevÂb keldi	Aydı	eyitdi
kezâlik(a) İlâhu	-	-	Óaú TaèÂLÂ
yef'alu	nekim ... işler	muntaâuí turur/berür	söyle ider
mâ yeşâ(u)	dilerse	Tilerse	diler

18) Âl-i İmrân Sûresi 3/41:

قَالَ رَبِّ اجْعَلْ لِي آيَةً فَقَالَ إِنِّي عَلَّمْتُ النَّاسَ تِلْكَ آيَةً إِلَّا رَمَزًا 32 وَأَذْكَرَ رَبِّكَ كَثِيرًا وَسَبِّحْ بِالْعَشِيِّ وَالْإِبْكَارِ

(31) Kâle rabbî ennâ yekûnu lî gulâmun ve kad belegeniyel kiberu vemraetî âkir(âkirun), kâle kezâlikellâhu yef'alu mâ yeşâ (yeşâu) (Meali: Zekeriya, "Ey Rabbim! Bana ihtiyarlık gelip çarımış iken ve karım da kısır iken benim nasıl çocuğum olabilir?" dedi. Allah, "Öyledir, ama Allah dilediğini yapar" dedi.).

(32) Meali: Zekkeriya: Rabbim! Bana bir âlâmet göster, dedi. Allah buyurdu ki: Senin için âlâmet, insanlara, üç gün, işâretten başka söz söylememendir.

"İy ŌuōAvend'üm, didi itgil baña nişAn." Eyitdi, senüñ nişAnuñ oldur kim ðalúa üç gün söz söylemesin meger remizle ve gözüñ üaşuñ işÄretiytle." (Eİİ 7b/6-9)

"ZekeriyyÄ eyitdi: "YÄ Rabbi, eger eyleyise baña bir nişÄne göstergil. (S 789/9) Pes Tañrı eyitdi saña nişAn ol olsun kim üç gün tamÄm Ädemilere söylemesin külli benüm üullüamada ve üÄëatumda olasin söylemeyesin didügendin tañrınuñ dilegi ol-ıdı. (S 790/5-7)

"Yarlıà keldi: belgüsi ol turur kim üç kün tilin aâr bolâay kişige sözley bilmegey-sen. AmmÄ meniñ öikrim teşbiöimni erte keçe ayâaysen. (R 168r/1-2)

Ebü İshâk İbrâhim tercümesinde

وَأَذْكُرُ رَبِّكَ كَثِيرًا وَسَتِيحُ بِالْعَشِيِّ وَالْإِبْكَارِ

kısmı tercüme edilmemiştir. Rabgûzi'de ise kısmı tercüme edilmemiştir. Es-Salebi'de اَلْأَرْمُزُ ve اَذْكُرُ kelimesi tercüme edilmemiştir.

82

Arapça	es-Salebi	Rabgûzi	Ebü İshak İbrahim
kâle	eyitdi	-	didi
rabbî-c'al	yÄ Rabbi	-	İy ŌuōAvend'üm
li	baña	-	baña
âye(ten)	nişÄne göstergil	-	itgil ... nişAn
kâle	pes Tañrı eyitdi	yarlıà keldi	eyitdi
âyetuke	saña nişAn ol olsun	belgüsi ol turur	senüñ nişAnuñ oldur
ellâ tukellime	söylemesin	tilin aâr bolâay	söz söylemesin
-nnâse	Ädemilere	Kişige	ðalúa
selâsete eyyâmin	üç gün	üç kün	üç gün
illâ ramzá(en)	-	-	meger remizle ve gözüñ üaşuñ işÄretiytle
vezkur	-	Öikrim	-
rabbeke	benüm	menin	-
kesîran	üullüamada ve	-	-
ve'sebbih	üÄëatumda olasin	teşbiöimni ayâaysen	-
bil' aşiyyi vel-ibkâr(i)	-	erte keçe	-

C. Sonuç

Türkçeye tercüme edilen Kasasu'l-En-biyâlarda incelediğimiz ayetlerden yola çı-

karak şunu söylemek mümkündür: Mütercimler bazı ayetleri kelime kelime tercüme ederek "aynen tercüme"yi tercih etmişlerdir. Ebü İshâk İbrâhim T'sinde Meryem 19/31:

وَجَعَلَنِي مُبَارَكًا أَيْنَ مَا كُنْتُ وَأَوْصَانِي بِالصَّلَاةِ وَالزَّكَاةِ مَا دُمْتُ حَيًّا

"Ve itmişdür beni mübÄrek her üanda olur-ısam ve buyurmuşdur baña kim namÄz ü-lam ve zekÄt virem tÄ ben diri ol doaumca." (24a/11-12) ayetinde olduğu gibi...

Bazı ayetlerin ise bir kısmı çıkarılarak "muhtasar tercüme" tercih edilmiştir. Ebü İshâk İbrâhim T'sinde Al-i İmran 3/39:

فَقَادَتْهُ الْمَلَائِكَةُ وَهُوَ قَائِمٌ يُصَلِّي فِي الْمَحْرَابِ أَنْ اللَّهُ يَبْتَئِزُّكَ بِيَحْيَى مُصَدِّقًا بِكَلِمَةٍ مِنَ اللَّهِ وَسَيِّدًا وَحَصُونًا وَنَبِيًّا مِنَ الصَّالِحِينَ

"Yaeni bedürüsti kim Ōau - celle ve èalÄ - müjde virür saña YaóyÄ-y-ıla rÄst dutıcı Sözi Tañrı'dan ve mühterlüg-ile ve èavrata Ärzysuz-lüà-ıla ve eyü peyâambarlıà-ıla." ayetinde olduğu gibi...

(Ayetin فَعَادَتْهُ الْمَلَائِكَةُ وَهُوَ قَائِمٌ يُصَلِّي فِي الْمَحْرَابِ kısmı çıkarılmıştır).

kısmı çıkarılmıştır).

Bazı ayetlerde ise konuya açıklık getirmek amacıyla "ilâve tercüme" tercih edilmiştir. Es-Salebi T'sinde Al-i İmran 3/39:

فَقَادَتْهُ الْمَلَائِكَةُ وَهُوَ قَائِمٌ يُصَلِّي فِي الْمَحْرَابِ أَنْ اللَّهُ يَبْتَئِزُّكَ بِيَحْيَى مُصَدِّقًا بِكَلِمَةٍ مِنَ اللَّهِ وَسَيِّدًا وَحَصُونًا وَنَبِيًّا مِنَ الصَّالِحِينَ

ayetinde olduğu gibi: "Pes bir gün ZekeriyyÄ miörÄbda namÄz üulurdu ve Ädemiler üapuda destÿr dileyüp girmege muntaöir olmuşlardı. Pes bir yigit aü donlar geyüp mibrabda üatında ZekeriyyÄ'yi üaardı ve ol CebraÉil-idi kim Tañrı saña muştılar YaóyÄ kim ol Tañrı'nuñ kelimesi-ne kirtinmişdür daü seyyid-durur daü öaäÿrdur daü äaliölerdendür ve peyâAmbardur."

Burada "pes bir gün", "ve Ädemiler üapuda destÿr dileyüp girmege muntaöir ol-

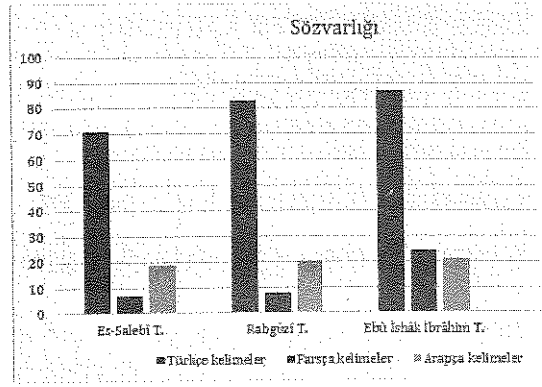
mişlardı. Pes bir yigit aú donlar geyüp mihrabda úatında” kısımları ilâve edilmiştir.

Rabgûzî T'sinde aynı ayet “*Mevlî taèÂlâ yarlıúar: ZekerıyyÂ miórÂbda namÂz úlur tedi. BÂzÂrda tile temedi maèlým boldı kim tilek tilese namÂz úlâandın soñ miórÂbda tilemek kerek ve miórÂbâa baúup turmaú kerek. CebrÂèil aydı: ey ZekerıyyÂ İèi èazze ve celle saña beşÂret berür YaóyÂ athâ oàuldın, ol oàul èlîsî athâ yalvaçmı rÂstâa tutar, arîa turur, úuvveti raabeti bar erken cüftge muñı you, saúçı turur, edgü turur.*” şeklinde tercüme edilmiştir.

Burada da “*BÂzÂrda tile temedi maèlým boldı kim tilek tilese namÂz úlâandın soñ miórÂbda tilemek kerek ve miórÂbâa baúup turmaú kerek*”, “*ey ZekerıyyÂ*”, “*èazze ve celle*”, “*athâ oàuldın, ol oàul*” kısımları ilâve edilmiştir.

Mütercimlerin ayetleri tercüme ederken bazı yerlerde çıkartma yapmalarının sebeplerinden biri Arapça/Farsça aslı metinlerden uzaklaşmamak olmalıdır. Bazı yerlerde ise aksine ilâve tercüme yaparak konu anlaşılır kılınmıştır. Her ne şekilde olursa olsun, 14-15. yüzyıllara ait bu metinleri okuduğumuzda o dönemdeki Türkçe ifade etme gücünü hissetmek mümkündür.

Genel olarak baktığımızda mütercimler tercüme esnasında sade bir dil tercih ederek anlatımı akıcılaştırmıştır. Metinlerde, Türkçe kelimelerin yanında Arapça ve Farsça kelimeler de tercih etmişlerdir. Yine de o dönemlerde bu kelimelere aşına olmayan okur olduğunu da söylemek güçtür. Çünkü Arapça/Farsça kalan kelimeler çoğunlukla dinî kavramları karşılayan kelimelerdir. Mütercimler, çeviri yaparken hem kelimelerin Türkçe olmasına dikkat etmiş hem de bu kelimelerin cümle içindeki bağlamını önemsemıştır.

Grafikte de görüldüğü üzere tercümelerde zengin bir Türkçe söz varlığı tercih edilmiştir. Bundan dolayı tercüme edilen Kasasü'l-Enbiyâ metinleri zengin bir Türkçe söz varlığına sahiptir. Kendi zamanında Türk dilinin gelişmesi sürecinde şuurlu biçimde rol oynayan Nasırüddin bin Burhânüddin Rabgûzî, Ebu İshak Ahmed bin Muhammed bin İbrahim es-Salebî en-Nisâburî ve Ebu İshâk İbrâhîm bin el-Mansûr bin Halefî'l-Müzekkir en-Nisâbûrî'nin Arapça/Farsça Kasasü'l-Enbiyâları tercüme edilerek Türkçeye kazandırılmıştır.

Kaynakça

DAĞCI, Şamil, “Kısas-ı Enbiyâ”, İslam Ansiklopedisi, C. 25, s. 495-496.

TÜMER, Günay, “Kastamonu İl Kütüphanesindeki Türkçe Kasasü'l-Enbiyâ”, *Birinci Milli Türkoloji Kongresi* (6-9 Şubat 1978), Kervan Yay., İstanbul 1980, s. 43-49.

UĞUR, Mücteba, “Va'z, Kıssacılık ve Hadiste Kussâs”, *AÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 28, Ankara 1986, s. 291-326.

ATA, Aysu, *Kısasü'l-Enbiyâ*, C. I-II, TDK Yay., 1997.

YILMAZ, Emine -N. Demir-M. Küçük, *Kısas-ı Enbiyâ*, TDK Yay., Ankara 2013.

BUDU, Mariana, *Kastamonu İl Halk Kütüphanesinde Bulunan Türkçe Kasasü'l-Enbiyâ'nın Dil İncelemesi v. 2b-49b, Giriş-Gramer İncelenmesi-Metin-Sözlük*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2014.